

ביאורים

לימוד התורה אינו דומה ללימוד חכמות אחרות. בלימוד מתמטיקה, פיזיקה או כל מקצוע אחר עיקר ההבנה בנוי על מאמץ שכלי. אם יש קושי אפשר לשאול מומחה בתחום, לפתוח ספרים או להתאמץ ולנסות להגיע אל המסקנה. לעומת זאת בלימוד התורה, ובפרט בלימוד עומק האגדה ותורת הנסתר, כל הדברים הללו נצרכים ומוכרחים, אך לא די בהם. כיוון שהתורה איננה חכמה אנושית אלא חכמה אלוהית, לא די להשקיע מאמצים שכליים בלבד אלא צריך לרומם את כל חלקי האישיות. אם אדם נתקל בקושי בלימוד 'תוספות' מסתבר שיש מחסום בהבנתו ועליו להתאמץ ולברר היכן הקושי ומהי דרך הפתרון. אולם יכול להיות שהמחסום אינו גשמי בלבד, אלא יש מחסום רוחני המפריע לו לקבל את אור התורה. דבר זה אמור בכל מקצועות התורה ונכון שבעתיים בלימוד חכמת הנסתר. לכן כאשר הרמב"ם מגיע לדבר על אגדות חז"ל העוסקות בנסתרות, הוא מדריך אותנו להרבות בתפילה לריבונו של עולם שיחונן אותנו בדעת, כי אי אפשר ללמוד תורה בלי הסיוע האלוהי. לבנו צריך להיות פתוח כדי שנצליח לשמוע את דבר ה' מתוך פרושיות התורה, דפי הגמרא וספרי ההלכה והאמונה. לכן אסור ללמד את חכמת הנסתר לאדם שאינו ראוי לכך, כי אין זו העברת מידע בלבד, ולא כל אחד מוכן לקליטת התוכן הרוחני של חכמת הקבלה. הדבר דומה לכלי גרוע שאינו מתאים לקיבול מאכלים, אם מפני שיש בו חור והמאכל אינו נשמר בתוכו ואם מפני שהוא מלוכלך ומקלקל גם את המאכל. כך יש אדם שעדיין אינו חכם מספיק ואינו מבין את הרעיונות העליונים, וגרוע מכך, יכול להיות אדם שחושב שהוא מבין אך באמת משבש ומסלף את הדברים. לכן אומר הרמב"ם שאין ללמד אדם שאינו מוכן לכך, ואדם הלומד ואינו מבין יתלה את קוצר ההבנה בעצמו ולא בחז"ל, שלהם הייתה הכנה ראויה ושכל חריף מאוד.

הרחבות

• המונח מזג האדם

השקלים יש להם יתרון זה על זה כפי יתרונות המזגים. 'מזג' פירושו עירוב נוזל בנוזל, כמו מזיגת היין במים, שהיא נתינת מים ביין כדי להפיג את חריפותו. בזמן היפוקרטס סברו הרופאים שאופי האדם מורכב מארבע ליחות (נוזלים), וכאשר הן ממוזגות בו בצורה שווה ואין אחת יתירה על חברתה - יהיה האדם בריא בגופו ובנפשו. מאז תקופתו אנו משתמשים בהשאלה במונח 'מזג' כדי לתאר את אופי האדם ואת תכונותיו. כך למשל, אדם שנוטה לרוגז נאמר עליו שיש לו 'מזג חם' ועל אדם שנוטה לפחד נאמר שהוא 'רך מזג'. כוונת הרמב"ם היא שיש אנשים בעלי כישרון שכלי רב מטבעם, לעומת אחרים בעלי כושר שכלי ראשוני מועט (מנת משכל), ולרבותינו הראשונים היה כשרון שכלי רב.

• עמל תורה

יש שכל איש אחד שלם משכל איש אחר. במשך שנים רבות התחבטה הפסיכולוגיה בשאלה האם מנת משכל ותכונות אופי הן דבר העובר בתורשה או שמא הן מותנות בהשפעת הסביבה. הדעה הרווחת היא כי לשני הגורמים ישנה השפעה. מדברי הרמב"ם נראה שאמנם יכול להיות אדם עם יתרון התחלתי על פני חברו, אך באמצעות עמל ויגיעה יגיעו לרמת הבנה שווה. הרמב"ם אינו עוסק בשאלה הפסיכולוגית, אלא מחדד שהגשה ללימוד דברי חז"ל צריכה להיות בענוה. רק על ידי שקידה ובעמל רב אפשר להבין מעט מדבריהם.

שאלות לדין

האם השייכות למדרגת החכמה והסודות, באה גם באמצעות תפילה וכישרון מולד? מדוע יש להסתיר את החכמה מעיני הכסיל? האם ראוי לנהוג כך, גם בוויכוחים בנושאים שונים, עם אנשים שונים?

ואין לאדם עם החכמה ודרישתה וההשתדלות, אלא לעזב עניניו ביד הבורא ולהתפלל אליו ולהתחנן לבוניהו ולהורותו ולגלות לו הסודות הגנוזים בפתוב, כמו שמצאנו דוד, עליו השלום, עשה כן, באמרו: "גל-עיני ואביטה נפלאות מתורתך" (תהלים קיט יח). וכשיגלה הקדוש-ברוך-הוא את עיני האדם, ויראה לו מה שהראה - ראוי לו לגנוזם, כמו שאמרנו. ואם ירמוז מהם במעט - ירמוז למי שיש לו שכל שלם ונודעה אמתתו. כמו שבארו וגלו במעשיות רבות בתלמוד. ועל כן אין ראוי לאיש חכם לגלות מה שידע מן הסודות, אלא למי שהוא גדול ממונו, או פמוהו, שאם יגלה אותו לכסיל, אף על פי שלא יגנהו, לא ייטב בעיניו. ועל כן אמר החכם: "באזני כסיל אל-תדבר כפי-יבז לשכל מליך" (משלי כג ט). ועוד: שהלמוד להמון העם, צריך שיהיה בדרך חידה ומשל, כדי שיהיה כולל הנשים והנערים והקטנים עד אשר ישלם שכלם - ואז יתבוננו וישפילו עניני הרמזים ההם. ולענין זה רמז שלמה עליו השלום באמרו: "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחיידתם" (שם א ו). ומפני אלו הסבות סדרו החכמים עליהם השלום דבריהם בדרשות על ענין שירחיקהו שכל הכסיל לפי מחשבתו.

ואין ראוי לסמוך החסרון אל הדרש ההוא, אבל יש לחשב שהחסרון בא משכלו. וכשיראה משל ממשליהם שהוא קשה מאד להשפיל לפי פשוטו - ראוי לו להשתומם מאד על שכלו, שלא הבין הענין, עד אשר היו לו האמתיות בתכלית הרחוק. שהרי השכלים יש להם יתרון זה על זה כפי יתרונות המזגים^א. וכמו שנמצא מזג איש אחד שהוא ישר ומזג איש אחר, כן יש שכל איש אחד שלם משכל איש אחר. ואין ספק, שאין שכל מי שידע דבר נכבד, כשכל מי שישכל הדרב ההוא, שהאחד נקרא: 'שכל בפעל', והאחד - 'שכל בכח'. ובשביל זה יש דברים שהם בעיני אנשים בתכלית האמת והבאור, ואצל איש אחר הם רחוקים ונמנעים, על פי המעלה שיש להם בהכמה.

חסרון שיכלו שם

